

Puszczykowo – *genius loci* dawnej miejscowości wypoczynkowej

Żelazne żyły przecinające nasz kraj, oddychają i tętnią ognistym pulsem swego wysiłku, z każdą godziną szybsze i bardziej gorące. Te pulsujące arterie skupiają życie w centralnie położonych miastach (...). W takich warunkach jedynie potęgą dawnej architektury może mieć na nas wpływ, jaki dawniej wywierały lasy i pola.

John Ruskin (1849)

Willa przy ul. Podleśnej 6,
powstała ok. 1905 roku.

Villa at Podleśna 6 Street,
built around 1905.

Przekraczając granicę Puszczykowa, od razu zagłębia się w jego historię. Zabytkowe dworce, dawne pensjonaty i wille wyłaniają się z gęstej roślinności miasta położonego w otulinie Wielkopolskiego Parku Narodowego, którego istnienie jeszcze w połowie XIX w. było właściwie niezauważalne.

Moda na Puszczykowo wzrastała stopniowo, podobnie jak proces zmian stosunków gospodarczych i społecznych, który niosła rewolucja przemysłowa na ziemiach polskich pod zaborami. Chociaż era uzdrowiska w Puszczykowie już minęła, miejsce to nadal wyróżnia się wśród podpoznańskich gmin. W tym szczególnym czasie dla Puszczykowa,

obejmującym okres od 1850 r. do lat 30. XX wieku, bezpowrotnie zmieniło się oblicze i status tej miejscowości. W efekcie, w ciągu 70 lat cztery protestanckie osady wiejskie stały się sławnym podpoznańskim kurortem, a elity kulturalne i prominenci zaczęli osiedlać się w Puszczykowie, fundując sobie okazałe wille i landhausy.

Jeszcze pod koniec XIX wieku podpoznańskie Puszczykowo (niem. nazwa: Unterberg) wraz z pobliskimi osadami: Niwka, Puszczykowo Stare i Puszczykówko, dawniej należącymi do poznańskiej kapituły, czyli kolegium kanoników, było niemiecką, niewiele znaczącą małorolną wioską, leżącą między podnóżem skarpy (czołem moreny puszczykowskiej) a zakolem Warty. Podaje się, że pod koniec lat 80. XIX w. w Puszczykowie i pobliskich osadach było ok. 74 domów, w których zamieszkiwało ok. 603 mieszkańców. Połowa z nich wyznawała protestantyzm. Zmiana oblicza szczególnie dwóch osad – Puszczykowa i Puszczykówka – dokonała się w momencie nasilenia ruchu wycieczkowego, jakie miało miejsce na przełomie XIX i XX w. Wystarczyło około 25 lat, żeby Puszczykowo stało się prestiżowym i popularnym letniskiem przystosowanym do przyjęcia dużej liczby turystów.

W 1930 r. dr Adam Wodziczko – polski biolog i botanik – tak pisał o zieleni w okolicy Poznania: „(...) wśród społeczeństw Zachodu szeroko rozpowszechnił się tzw. weekend, zwyczaj spędzania końca tygodnia na świeżym powietrzu, w otoczeniu wolnej przyrody. Bo miasta, choćby najpiękniejsze i najukochańsze, są dla zdrowia macochą, a prawdziwa matką – Przyroda. Kultura ogrodnicza nie zastąpi nam natury, Staw Sołacki – Jeziora Góreckiego, łązienki na Bociance – plaży w Puszczykowie. Jak wysoko cenią mieszkańcy Poznania korzyści obcowania z przyrodą, o tem świadczą przepełnione latem autobusy i pociągi wycieczkowe, które tysiące wycieczkowców dowożą do Puszczykowa i Ludwikowa”. Wodziczko wymienia również na pierwszym miejscu w II strefie, czyli podpoznańskiej, w rejonie wycieczkowym miasta, lasy nad Wartą w Puszczykowie, które określa mianem „przedmieścia i plaży Poznania”.

Geneza powstania letniska, czyli ucieczka z metropolii

Przyczynkiem do poszerzenia granic miasta Poznania było zarządzenie wydane przez Wilhelma II w 1902 r. o rozbiórce rdzenia umocnień fortyfikacyjnych po lewej stronie Warty, co umożliwiło w następstwie włączenie w granice miasta podmiejskich wsi: Wildy, Łazarza i Jeżyc. Napływ do miasta ludności wiejskiej spowodował wykształcenie warstwy robotniczej, której obecność wpłynęła na rozwój miasta, stając się głównym ośrodkiem życia gospodarczego i społecznego.

Jednocześnie złożonym procesom industrializacji miasta towarzyszyło wiele zmian negatywnie wpływających na życie ówczesnych ludzi. Komfort mieszkania w gęstej zabudowie miejskiej znacząco się obniżył, dodatkowo przemiany gospodarcze związane

z rewolucją przemysłową nie sprzyjały zdrowiu i wypoczynkowi.

Główną siłą roboczą stanowili biedni robotnicy zatrudnieni w fabrykach, którzy mieszkali w ubogich dzielnicach, koloniach fabrycznych. Władze miasta zdawały sobie sprawę z konieczności utworzenia dla tej warstwy społecznej miejsca zarówno do wypoczynku, jak i podreperowania zdrowia, szukając odpowiedniej lokalizacji dla sanatoriów. Zadaniem tym zajmowało się m.in. powołane w 1900 r. Towarzystwo Opieki nad Chorymi Robotnikami w Poznaniu, wspierające otwarcie pierwszego tzw. Leśnego miejsca wypoczynkowego w kompleksach leśnych Puszczykowa.

Również kształtujące się nowe elity zaczęły poszukiwać ucieczki od miejskiego zgiełku, kontaktu z przyrodą i lepszych warunków mieszkaniowych.

Protestancka osada Puszczykowo była już znana z pięknego usytuowania, malowniczych walorów krajobrazowych starorzeczy, koryta Warty i wysoczyzny porośniętej starodrzewiem.

Proces parcelacji gruntów rozpoczął się od wykupu ziemi od miejscowych chłopów. Wznoszono nowe budynki o różnej funkcji i wyglądzie zewnętrznym, od landhausów i willi, które stanowiły siedziby rodzinne zamożnych mieszkańców Poznania, po zabudowę nastawioną na turystkę i funkcje zdrowotne: domy letniskowe, pensjonaty, gasthausy i domy uzdrowiskowe.

Należy dodać, że zabudowa Puszczykowa przedstawia szerokie spektrum aranżacji architektonicznych, na które wywierały wpływ panujące wówczas trendy kreowane głównie przez berlińskich architektów oraz gusta właścicieli nieruchomości. Byli nimi zarówno Polacy, jak i Niemcy, głównie wyżsi urzędnicy państwowi, architekci, bankierzy, prawnicy i lekarze.

Dworce kolejowe

Przeistaczanie Puszczykowa w popularne letnisko było w oczywisty sposób związane z usprawnieniem komunikacji, dlatego wytyczano nowe drogi, a – co najistotniejsze – powstały dwa stałe dworce kolejowe: w 1901 r. w Puszczykowie, zamiast istniejącego od 1897 r. przystanku kolejowego, oraz w 1911 r. w Puszczykówku. Dla zilustrowania dużego ruchu turystycznego w Puszczykowie przytaczam relacje z lokalnej prasy, w której m.in. informowano, iż „napływ publiczności był tak duży, że nie wystarczało już kilkanaście pociągów osobowych. Podczas pogodnych niedziel w Puszczykowie bawiło ok. 30 000 osób.” (Dziennik Poznański z 2 sierpnia 1910 r.).

Obydwa dworce kolejowe zostały wybudowane w narzuconej przez powstającą zabudowę

Dworzec kolejowy w Puszczykowie, aktualnie zaadaptowany na restaurację.

Railway station in Puszczykowo, currently adapted for a restaurant.

Widok na odrestaurowaną wieżę zegarową dworca kolejowego w Puszczykowie.

View of the renovated clock tower of the railway station in Puszczykowo.

Dworzec kolejowy w Puszczykówku przed remontem.

Railway station in Puszczykówku before renovation.

Odrestaurowany dworzec kolejowy w Puszczykówku – laureat w konkursie „Zabytek Zadbane” w 2014 r.

Renovated railway station in Puszczykówku – laureate in the “Well preserved monument 2014” competition.

letniskową formie architektonicznej, czyli w konstrukcji drewnianej. Charakterystycznym elementem dworca w Puszczykowie jest wieża zegarowa górująca nad budynkiem, wyróżniająca biuro zawiadowcy stacji. Zachowany do dziś zegar wieżowy z przełomu XIX i XX wieku posiada oryginalny mechanizm i konstrukcję, która została w 2014 r. poddana konserwacji przez prywatnych właścicieli budynku. Zaadaptowali oni niniejszy budynek na restaurację.

Dworzec w Puszczykówku wyraźnie nawiązuje formą do dworca w Puszczykowie, z wyróżniającą się częścią wybudowaną w konstrukcji muru pruskiego, w której znajduje się pomieszczenie zawiadowcy stacji. Natomiast wiata oraz pomieszczenia poczekalni zaprojektowano w konstrukcji drewnianej, oszalowanej deskami. W 2011 roku budynek dworca został poddany gruntownemu remontowi. Drewniane elewacje odzyskały historyczną kolorystykę. W 2014 roku dworzec kolejowy w Puszczykówku został laureatem w konkursie „Zabytek Zadbane”, w kategorii specjalnej „Architektura przemysłowa i dziedzictwo techniki”.

Obydwa dworce są wizytówkami Puszczykowa. Objęte są ścisłą ochroną konserwatorską, świadczą o historii tego miasta.

Landhausy

Były to obiekty z definicji przeznaczone i przystosowane do pełnienia funkcji mieszkalnej, w większości przez okres całego roku. Bryła budynku i forma podkreślały charakter wiejski nieruchomości, nawiązując do swojskiej tradycji architektonicznej. Typowe cechy tych budynków to: użycie konstrukcji faszynowej w drugiej kondygnacji budynku, wysokie dachy ceramiczne, wielospadowe, drewniane okiennice, elewacje rozczłonkowane ryzalitem bądź wykuszem. Do dziś zachowały się m.in. landhausy przy ul. C. Ratajskiego 7, 11, 21 czy ul. Wiosennej 22. Wewnętrzne układy funkcjonalne były planowane dość swobodnie, natomiast wystrój elewacji nierzadko nawiązywał do modnych w owym czasie realizacji z okolic Berlina.

Warto zatrzymać się na chwilę przy landhausie budowanym dla Hermana Böhmera (prawdopodobnie przez niego samego) – jednego z najaktywniejszych i czołowych architektów secesyjnych w Poznaniu.

Landhaus Böhmera, aktualnie przy ul. C. Ratajskiego 7, został wybudowany w 1902 r. Co charakterystyczne dla jego prac, a widoczne również w puszczykowskim domu, to asymetryczna kompozycja elewacji, bryły rozczłonkowane wykuszami i wieżyczkami oraz detal sztukatorski operujący zróżnicowaną fakturą tynku. Murowany parter zdominowała i zdynamizowała konstrukcja szachulco-

wa drugiej kondygnacji, którą wieńczy szalowane poddasze. Budynek został nakryty wysokim dachem „namiotowym”. Co ciekawe, trakt kuchenneo-gospodarczy został zwrócony w stronę ulicy, zaś trakt reprezentacyjny z głównym salonem wychodził na ogród. Taki układ wnętrz podkreślał charakter rodzinnej, prywatnej siedziby.

Wille

Również wille pełniły funkcje mieszkań, nierzadko całorocznych, podobnie jak landhausy, jednak forma architektoniczna tych budynków nawiązywała bardziej do stylistyki stosowanej w willach miejskich. Na uwagę zasługuje jeden z pierwszych domów w typie willi wybudowany w 1897 roku według projektu architekta Czesława Leitgebera. Budynek położony przy ul. C. Ratajskiego 6 charakteryzuje się dwoma zryzalitowanymi skrzydłami bocznymi, usytuowanymi szczytowo do ulicy.

Landhaus Hermana Böhmera przy ul. C. Ratajskiego 7.

Landhaus of Herman Böhmer at C. Ratajskiego 7 Street.

Podobnym i do dzisiejszych czasów zachowanym przykładem willi puszczykowskiej jest dom przy ul. C. Ratajskiego 23, również projektu Czesława Leitgebera. Elewacja dekorowana jest tynkiem o zróżnicowanej fakturze oraz lizenami pokrytymi boniami. Willa jest kryta dachem mansardowym, z łukowym oknem termalnym między wystawkami dachowymi.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w Puszczykowie, podobnie jak w Poznaniu,

właściciele pochodzenia niemieckiego zaczęli masowo sprzedawać domy i wyjeżdżać za granicę. Jednak status społeczny nowych właścicieli pozostał taki sam.

Po 1918 r. kupowali tam wille między innymi: Cyryl Ratajski – wieloletni prezydent Poznania, Witold Hedinger – członek Rady Miejskiej Poznania, jej przewodniczący, od 1928 r. senator RP; Leonard Włazło – dziekan Rady Adwokackiej w Poznaniu czy

Willa przy ul. C. Ratajskiego 6, projektu Czesława Leitgebera.

Villa at C. Ratajskiego 6 Street, designed by Czesław Leitgeber.

Willa przy ul. C. Ratajskiego 23, projektu Czesława Leitgebera.

Villa at C. Ratajskiego 23 Street, designed by Czesław Leitgeber.

prof. Tadeusz Cyprian – znany fotograf i profesor prawa karnego.

Odzyskana niepodległość w polskiej mentalności przywołuje tęsknotę za stylem dworcowym – esencją polskości – który ucieleśniały: prostota bryły wzniesionej na rzucie prostokąta, symetria elewacji z balkonami i wystawkami, z obowiązkowym gankiem na osi, wspartym na kolumnach lub filarach. Budynki te były kryte wysokim dachem czterospa-

wym. Pierwsze realizacje w stylu dworcowym powstają po 1923 r. Przykłady do dziś zachowane w Puszczykowie w tym stylu to wille przy ul. Różanej 4 czy A. Fiedlera 18, A. Mickiewicza 1 lub M. Kopernika 13. Nie sposób w tym miejscu pominąć willi przy ul. J. Słowackiego 1 mieszczącej Muzeum Pracownię Literacką Arkadego Fiedlera, która powstała w latach 1926–29, pierwotnie jako dom letni.

Willa przy ul. J. Słowackiego 1, w typie dworcowym. Na parterze mieści się Muzeum Pracownia Literacka Arkadego Fiedlera.

Manor-style villa at J. Słowackiego 1 Street. The Arkady Fiedler Museum-Literary Workshop is located on the ground floor.

Pierwszy dom letniskowy przy ul. Cienistej 1.

The first holiday house at Cienista 1 Street.

Willa „Jadwinówka” przy ul. Cienistej 1. Fotografia z początku XX w. ze zbiorów Biblioteki UAM w Poznaniu.

The „Jadwinówka” villa at Cienista 1 Street. Photograph from the beginning of the 20th century, from the collection of the A. Mickiewicz University Library in Poznań.

Pod koniec 1930 r. architektura willowa ulega tendencji minimalizmu architektonicznego. Dominują budynki o uproszczonych formach, pozbawione detalu historyzującego. Przykładem takich willi są np. dwie realizacje architekta Emila Lenza: tzw. pałacyk myśliwski przy ul. Podleśnej 4 (ob. siedziba Urzędu Miasta) i willa przy ul. Cienistej 11. Charakterystyczna staje się zwarta, uproszczona forma architektoniczna, niewysoki cztero- lub pięciopiętrowy dach z wydatnym okapem, z pionowymi podziałkami okien oraz drewnianymi okiennicami i ażurowymi balustradami o formie geometrycznej.

Domy letniskowe

Domy te powstawały z przeznaczeniem pod wynajem lub jako mieszkania na okres letni. Są to niewielkie domki w prostej konstrukcji szachulcowej, kryte dwuspadowym dachem. Większość zachowanych domów letniskowych to budynki jednoprzestrzenne. Przykładem takiego domu letniskowego jest „Jadwinówka” przy ul. Cienistej 1: dwupiętrowy budynek szachulcowy z drewnianą werandą i balkonami, kryty dwuspadowym dachem o małym kącie nachylenia. Dekoracje snycerskie oczepów lub kroksztynów nawiązują do stylu szwajcarskiego.

Inny do dziś zachowany niewielki budynek letniskowy z początku XX w. położony jest przy ul. C. Ratajskiego 15, ustawiony szczytowo do ulicy, parterowy, kryty dwuspadowym dachem, z wejściem od strony ogrodu. Szczyt poddasza wykonany został w konstrukcji szachulcowej.

Niewiele zachowało się z domów letniskowych z początku wieku XX, a te, które pozostały, zaadaptowano na domy mieszkalne, zacierając dawny charakter tych budynków.

Pensjonat i restauracja

Nie sposób nie przybliżyć jeszcze, zachowanej do dziś choć w bardzo skromnej liczbie, architektury pensjonatów i gasthausów. Budynki te pełniły funkcje obsługi turystycznej, powstawały wśród drzew, z rozległym otoczeniem mieszczącym wiaty zewnętrzne. Miały zróżnicowaną bryłę. Na parterze znajdowało się wewnątrz zaprojektowane na potrzeby restauracji i zaplecza kuchennego, na piętrze pokoje do wynajęcia oraz obszerne tarasy. Zachowany do dziś budynek dawnej restauracji „U Mandla” przy ul. Wczasowej 8 (obiekt budowany dla Paula Mandla o pow. ok. 250 m²) został wzniesiony w konstrukcji szachulcowej. Bryła budynku została rozbita na wiele elementów architektonicznych, jak aneksy parterowe, tarasy. Stolarka okienna ma bardzo bogatą snycerkę z motywami okuciovymi, elewacje zostały ozdobione dekoracją sztukatorską nawiązującą do secesji. Malowniczy obiekt sąsiaduje z dworcem kolejowym w Puszczykowie, dlatego był masowo odwiedzany przez kuracjuszy i turystów.

Znacznie przebudowany w latach 70. XX w. jest dawny pensjonat „Leśny Zameczek” przy ul. Wysokiej 24. Jest to budynek dwupiętrowy, z dachem dwuspadowym z naczółkami. Pierwotnie, jak pokazują stare pocztówki, budynek miał balkony drewniane oraz dach w formie ostrosłupa nad częścią wschodnią, a także wiaty i pawilony zewnętrzne, w obrębie których mieściły się basen oraz kręgielnia.

Domy uzdrowiskowe

Ostatnim rodzajem architektury Puszczykowa początku XX w., która znacząco wpłynęła na rozwój miejscowości i była też silnie pożądana przez miejską społeczność, były domy wypoczynkowo-lecznicze i rehabilitacyjne.

Dom letniskowy
przy ul. C. Ratajskiego 15.
Holiday house
at C. Ratajskiego 15 Street.

Budynek przy ul. Wczasowej 8,
dawna restauracja „U Mandla”.

Building at Wczasowa 8 Street,
former restaurant “At Mandel’s”.

Pierwsze ich realizacje w Puszczykowie można odnotować ok. 1907 r., gdy powstał ośrodek sanatoryjny według projektu Hermanna Klotha, niedaleko dworca kolejowego. Ma on prostą bryłę i elewacje pozbawione zbędnej dekoracji, podporządkowane celom funkcjonalnym, z symetrycznym rozmieszczeniem okien, z ryzalitami, pomiędzy którymi umieszczone zostały loggie, z arkadami zamkniętymi półkoliście. W okresie Polski Ludowej sanatorium zostało zaadaptowane na dom wycieczkowy Funduszu Wczasów Pracowniczych „Lech”.

W 1926 r. powstał kolejny dom sanatoryjny „Rusałka”, również zlokalizowany blisko dworca kolejowego Puszczykowo, obecnie na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego. Wybudowany na planie wydłużonego prostokąta z ryzalitami, kryty dwuspadowym dachem z wystawkami, ma elewacje, z których szczególnie frontowa i zachodnia wyróżniają się drewnianymi loggiami na trzech kondygnacjach. Po wojnie obiekt został przejęty przez Zarząd Lasów Państwowych i zaadaptowany na mieszkania oraz pensjonat. Wówczas też drewniane loggie, nadające budynkowi cechy stylu szwajcarskiego, zostały przebudowane na murowane balkony i utraciły swój pierwotny charakter.

Zawiązanie się parafii puszczykowskiej

Jeszcze przed rozwojem Puszczykowa jako miejscowości lotniskowej i wypoczynkowej tereny osad puszczykowskich przypisa-

ne były do starej parafii w Wirach, obejmującej także Luboń, Żabikowo i Dębiec. Dopiero po odzyskaniu przez Polskę niepodległości możliwe było zawiązanie parafii przez mieszkańców Puszczykowa. W 1928 r. został konsekrowany przez prymasa A. Hłonda kościół w Puszczykowie pw. Wniebowzięcia NMP. Kościół został wybudowany według projektu poznańskiego architekta Adama Ballenstedta, studiującego architekturę w Charlottenburgu, autora m.in. gmachu głównego budynku dzisiejszego Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. Z założenia kościół miał być wybudowany w rodzimej stylistyce – narodowej. Ballenstedt uznał, iż nawiązanie do form i tendencji klasycystycznych i barokowych ucieleśni charakter polskości, czyli stylu narodowego.

Kościół został zaprojektowany na planie prostokąta z półkolistą apsydą od wschodu i kruchtą zachodnią, kryty dachem dwuspadowym. Elementy dekoracyjne (portale, obramienia okien) są pochodzenia barokowego, natomiast kolumnada podpierająca chór organowy wywodzi się z klasycyzmu.

Wyraźne łączenie elementów barokowych z klasycystycznymi wykazywało pierwotne wyposażenie kościoła.

Puszczykowo dziś

Niewątpliwie Puszczykowo jest naznaczone historią lotniska. Jego *genius loci* tkwi w zabytkowych budynkach, w bliskim kontakcie z naturą, topografii miejsca, w dawnych nazwach willi i gasthausów wyłaniających

Budynek mieszkalny przy ul. A. Wodziczki 1, dawny dom sanatoryjny „Rusałka”.

Residential building at A. Wodziczki 1 Street, former spa resort “Water Nymph”.

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Puszczykowie, projekt poznańskiego architekta Adama Ballenstedta. Widok na elewację północno-zachodnią.

Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Puszczykowo, designed by the Poznań-based architect Adam Ballenstedt. View of the north-west facade.

się spod zatartego tynku. Istnieją nadal ulice z zachowaną niemal pełną zabudową z początku XX w., jak np.: ulica C. Ratajskiego, Podleśna, Wysoka, Brzozowa. Niestety, rok 1989 oznaczał dla Puszczykowa wielką zmianę, zamykając ostatecznie „erę uzdrowiska leśnego”. W wyniku reform wolnorynkowych, została zlikwidowana duża część infrastruktury wycieczkowej, a w 1996 r. wyodrębniło Puszczykowo z Wielkopolskiego Parku Narodowego. Ponadto zmiana pokoleniowa uwidacznia się w nowej architekturze, z nie zawsze udanymi próbami wkomponowania nowych budynków w tło historycznej zabudowy. Realizowane są inwestycje związane z budową np. tradycyjnego rynku, który nigdy w Puszczykowie nie istniał. Obawą napawają starania deweloperów dążących do pozyskania terenów pod budowę osiedli wielorodzinnych w Puszczykowie, co przeczy tradycji willowej tego miasta, a także może doprowadzić do zdegradowania Puszczykowa do funkcji podpoznańskiej miejscowości, która nie różniła-

by się niczym od Dopiewa, Suchego Lasu czy Swarzędza, tzw. „sypialni” Poznania.

Bibliografia

Jarzewicz M., *Studium Architektoniczno-historyczne zespołu sanatoryjnego w Ludwikowie*, m-pis, Poznań 1988.

Nadolny R., *Puszczykowo. Architektura miejscowości letniskowej 1896–1918, Studium historyczno-urbanistyczne wykonane na zlecenie WWKZ*, Poznań 1999.

Skuratowicz J., *Architektura Poznania 1890–1918*, Poznań 1991.

Strzałko M., *Dworce kolejowe w Puszczykowie i Puszczykówku*, m-pis, Poznań 1984.

Wodziczko A., *Zieleń w okolicy Poznania*, [w:] *Kronika Miasta Poznania*, R. VIII, nr 2, 1930, s. 199–205.

Ewa Grzegorzczyk

Wydział Powiatowy Konserwator Zabytków

Starostwo Powiatowe w Poznaniu

Fot. archiwum Wydziału Powiatowy

Konserwator Zabytków.

Wnętrze kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Puszczykowie – po renowacji kolorystyki.

Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Puszczykowo – after the renovation of the color palette.

Historical postcard, depicting the beach in Puszczykowo from the turn of the 19th and 20th century, from the collection of the A. Mickiewicz University Library in Poznań.

Historyczna pocztówka, przedstawiająca plażę w Puszczykowie z przełomu XIX/XX wieku, ze zbiorów Biblioteki UAM w Poznaniu.

Puszczykowo – the *genius loci* of a former resort town

Ewa
GRZEGORCZYK

The popularity of Puszczykowo increased gradually, much like the process of changes in economic and social relations which were brought by the industrial revolution in the Polish lands during the Partitions. Although the era of the health resort in Puszczykowo is a thing of the past, this location still stands out among many communes neighboring Poznań.

The development of Puszczykowo took place in the period from 1850 to the 1930s, which forever changed the face and status of Puszczykowo. During these years four Protestant rural settlements became a famous resort of the suburban area of Poznań, and the cultural elites and officials began to settle in Puszczykowo, erecting impressive villas and landhouses.

The expansion of the administrative boundaries of the city of Poznań in 1902 made it possible to include the suburban villages of Wilda, Łazarz and Jeżyce within the city limits. The inflow of rural population to the city led to the emergence of a working class, whose presence contributed to the development of the city, which was becoming a major centre of economic and social life.

At the same time, the complex processes of industrialization of the city were accompanied by a variety of changes negatively affecting the lives of the inhabitants. The workforce mainly constituted of poor workers, employed in factories. City authorities were looking for a place for that social group to both rest and improve their health. The emerging new city elites were also seeking an escape from the urban turmoil, contact with nature and better housing conditions.

It should be added that the buildings in Puszczykowo represent a spectrum of architectural arrangements, which were inspired by the prevailing trends of that time, created mainly by Berlin-based architects, as well as the preferences of the property owners.

Noteworthy objects in Puszczykowo include historical buildings with various functions and external appearance, ranging from railway stations, through “landhaus” style mansions and villas which served as the family seats of the wealthy inhabitants of Poznań, all the way to buildings intended for tourism and health care facilities: holiday homes, pensions and guest-houses, and spa resorts.